

KULTURA
ARTEA
ZIENTZIA
IKUSKIZUNAK

KULTURA

RAMON SAIZARBITORIA

Entzuna dudanez, diplomazi eskoletan egunkari atzeratuak irakurterazten dizkiete ikasleei. Era horretan, albisteen garrantzia erlatibizatzen ikasten omen da, eta bide batez, denborak ematen duen ikuspegi zabalaz, gertaeren eragina eta berauei zuzenduriko erantzun politikoarena, behar bezala, objektiboki neurtzen.

Nik gauza bera egitea erabaki badut, ez da, ordea, pertsonak eta gauzak biharko egunean izan litezkeenaren neurrian kontsideratzen ikasteko, baizik eta gosaritan, tostada bustitzerakoan, egunkarietan irakurtzen dudana eta irratitik kontatzen didatena desberdintzeko asmoz, bestela, gai berarekin mortifikatzen bait zaituzte handik eta hemendik.

Hoberena egunkarien irakurketari erabat uztea litzateke, noski, alferrikako ohitura ez ezik, bizio txarra ere baden hori

menderatuz, sindromea gainditu bitartean erremedio gisa testu alternatiboetara joz, hala nola “De Bello Gallico, Gallia est divisa in partes tres” haren jarraipenaz enteratuz, haurtzarotik zain daukagun ikaskizunaz jabetuko ginatkeelarik, heldutasunaren mesedetan.

“Culture is stronger than life and stronger than death”, kultura bizia eta heriotza baino indartsuago dela alegia, egunkariei utzita ibili nintzen garai batean, Geertzen *The interpretation of cultures* liburuan irakurri nuenez. Zaila da, bai, kulturare n boterea exageratzen: sexuaren bultzadari eusteko haina indartsu da, haren eraginez gordetzen bait du birjintasuna ezkongaiak eta bizitza osoan zelibatoaren botua egiten duenak; haren eraginez da, haren aginduz, debekaturiko elikaduraz inguraturik gosez gizona hiltzen; hark finkaturiko ohore agatik irekitzen du ezpataz sabela, eta bere bi eskuez hesteak kanporatzen.

“Stronger than life and stronger than death” bai. Gizapeko animalien artean, heriotza, ez da metabolismoaren bizi-prozesuaren, arnasketaren eta gainerantzekoaren amaiera besterik. Giza espeziearentzat, ordea, kontzeptu bat da, gizakumeak bakarrik ezagutzen bait du heriotza. Eta heriotzaren ikaraz ihes egiten dio arriskuari, abenturari. Berez, literatura ez da abenturaren nostalgia baino, eta idazlea, bizitza bizitzen ez dakien koldarra, frustrazio hutsez, fantasiaren hegoetan, gizona hiltzeko eta erailtzeko gauza den mundua amestu nahi lukeena, eta ez du subentziorik merezi.

Edozein libururen irakurketak biztu ditzakeen ideiak dira hauek, baina beren emaitza kazetariak eskaintzen dutena baino interesgarriago gerta baliteke ere, beste erabilkortasun bat du egunkariak eskaintzen dutena, gosaritako tresneria artean maneatzeko behintzat, eta bestalde, ez zaizu axola mazusta-konfituraz zikintzen bazaizkizu. Horregatik, hain zuzen, maitasun zaharrei bezala, egunkariei itzultzen gatzaizkie.

Ez dakit gauza praktiko hauetaz ala kulturak kortez zerebralean duen eraginaz hitz egiteko asmoz ote doazen euskal idazleak eskoletara. Nere denboran bokazioak suspertzeko intentziorik etortzen zitzaizkigun apez eta fraileak beren ofizioen berri ematera, eta ongi etorriak izaten ziren, nahiago bait gen-

ituen haien kontakizunak “De Bello Gallico” buruz ikastea baino. Bestalde, izan zuten arrakastarik ere, nere belau-naldikoen artean eliz profesioak aukeratzeko (?) joerari bagagozkio behintzat. Baina ez dut uste egungo gazteek guk genuen pazientziaren erdirik dutenik, eta inuzentzia ere lehenago galtzen da orain.

Gainera, gaur egun “De Bello Gallico” ikasi beharrik ez dutenez, edozein materia bezain aspergarria gerta liezaieke Patri Urkizuren diskurtsua, trago batzuk harturik azalduko ez litzatekeen kasuan behintzat. Orduan bai katxondeoa, baina ea nork ordaintzen dituen Patriren tragoak, ez bait da bi koparekin gainezka egiten duten horietakoa, eta gero, gainera, auskalo plan horretan guraso-elkarteak esperimentuaren alde egongo liratekeen.

Kontutan hartzekoa da, bestalde, egilearen presentzia fisikoak erabat hondatu diezaiekeela —eta ez litzateke hau Patriren kasua— bere obrak izan dezakeen eta gazteriak behar duen eragin magikoa. Egundoko desengainua har dezaketela esan nahi dut, batez ere abenturak lehendabiziko pertsona kontatzen dituztenen figura ikusirik.

Dena den, gauza aurrera aterako balitz, Joxe Austin Arrietak aprobeztatzea luke haurrak bonbaz hiltzea esplikatzen eta justifikatzen duen metodoa, marrubi gorritz zikindu zaidan *Egunkaria*-n irakurtzen dudana, ikaslegoaren aurrean azaltzeko. Edota bestela, metodoa aski iluna denez, haurrek ere pare bat kopa beharko bait lituzkete sintonia horretan kokatzeko, besterik gabe *Les Justes/Gizon zuzenak* komenta lekieke, oraindik ere izango bait da hor zehar, ideia burutu ez zaion irakaslerik. Ziur naiz Stepan gupidagabearen eta Kaliayev sentiberaren arteko eztabaida bortitz eta sakona —Kaliayev: desohore da haurrak hiltzea, iraultza ohoreagandik urrunduko balitz ni aldenduko natzaioke berari / Stepan: behar adina ez hiltzea alferrik hiltzea bezala litzateke agian— gure gazteei erabat interesgarria gertatuko litzaiekeela.

Baina esaten dut, batz besterik interesgarriagoa deritzaidala goizetan aurrezki kutxetan eta arratsalde idazlanean iharduten duten abenture ro frustratuak eskoletara bidaltzea baino, benetakoen bisitak finantzatzea, dudarik gabe, eraile, lapur, bortx-

atzaile, prostituta, trafikante, eta abarren ihardunak gehiago suspertuko bait luke gazteriaren fantasi ahalmena.

Horretan dago, beharbada, Joseba Arregi bera ere, Ernest Lluch-i irakurtzen diodanez pikaro panda galanta bait da Guggenheim-en eskutik Bilbo aldera datorrena.

Katalandarræminbidia zikina ere izan daiteke, noski, eta ez hauena bakarrik, botatzekoak bota bait ditu —ez omen du sinesten egia izan daitekeenik, txiste txarra iruditzen zaiola esan du— Pradoko zuzendariak ere.

Bertako kritikoeak, egitasmoa, bere horretan, espezifikoki baino gehiago salatu dute, eginkizun xume baina beharrezkoetan erabiltzeko ziren diru apurrak ere, haren mesedetan gastatzeko erabakia.

Jendeak ez daki Joseba Arregik aholkulariak dituela, ekonomilariak asko, eta zientzia horretan badagoela lege bat, zeinen esanetan aurrezteko joera marginala irabazien arabera gehitzen bait da, eta alderantziz, kontsumorako joera marginala. Lege horren eraginez gastatzen dute pobreek ardotan ematen zaien azken pezeta ere, eta erabat alderantziz, bizioetan gastatu orde, beren banketxetan gordetzen dute kentzen diguten azkena bankeroek. Nere lagun batek muturra bero-bero duela etxeratzen denean patrikak hustu eta azken txanponak —*pour les employés* esanez— airean jaurtikitzen baditu, lege horri obedituz egiten du baita ere.

Horra dira gauzak. Subentzioetako diruak, urriak direlako agian, errazegi joaten dira batzuetan, balio gehiegirik gabeko kongresuetan, premiarik gabeko jan-edanetan, eta okerrago dena, burokrata huts bihurtzen diren zenbait “liberatu”ren mantenuan. Okerrago diot —eta ez bedi irakurlea harritu— burokrata horiek talentua ezik, denbora dutelarik lagun, taldeetako nagusi egiten bait dira, eta beren segurtasun pertsonalaren mesedetan baldintzatzan, ez beti, bai sarri, haien eragin soziala.

Gainera, dudarik ez dago, ematen duenak obligazioz eman beharko balu ere, eta nahiz jasotzen duenak eskubide gisa jaso, beti sortu ohi direla konpromisu inplizitoak, isiltasun eta desertzio franko esplikatzan dutenak. Subentzio-bidez potro e-

tatik harrapatzen zaituztela alegia, zaila bait da zerbait ematen dizutenen aurrean zeure burua beharturik ez sentitzea, aktorea ez izanik behintzat, aktoreak —esan zuen Diderotek horietaz pentsatzen zuena— kapaz bait dira ogia emateko luzatzen zaien eskuan ttu egiteko, eta hor nonbait pintore eta eskultoreak, baina idazleek, beren espresibidea zehatzagoa delako, edo esplizitoagoa, beti dute printzearekin zorretan sentitzeko joera deserosoa.

Bertsolarien kasua izango da, noski, eta horregatik, beharbada, asko interesatu zitzaidan, Sarasuak *Egunkaria*n subentzioez idatzi zuena —txapelketako planteia ere bai, zer arraio, odolik gabeko keinu torea— eta baita Lazkanoren bertsoa ere, euririk ez baina hezeak ditugula erroak halajaina.

Ilusioz beterik joan nintzen, beraz, larunbat goiz hartan Zaurutzerara, kultur munduko zenbait izen ospetsuk Jaurilaritzaren kultur politika eztabaidatzeko egindako deiari kasu eginez, ez ni neu konprometiturik sentitzen nintzelako, baskotomizatuen elkartekoa izatez aparte, ez bait dut militantzia kulturalik, han entzungo nuenaz irakurlea informatzeko baizik, *Jakin*-ekokin konpromisu hau hartuz gero, kazetari sentitzen bait dut neure burua, eta kazetariaren lehendabiziko mandamendua da, notiziaren ura bere iturritik edatea.

Kosta zitzaigun horregatik Urrestilla eta bioi —medio desitxuroso baterako izan arren kazetari gisa hau ere— aretoa aurkitzea, eta aurkitutakoan uste izan genuen huts egin genuela, berrogei lagun baino gehiago ez bait zeuden han; aurpegi ezagun gutxi eta gazteak gehien bat; damen edadea aipatzerik ez dagoenez, neu zaharrena.

Esango nizueke han zegoela Jone Forkada, Txillardegiren emaztea, denboraren eraso jasan ez duen emakumea, eta Sarasua ere bai han zegoen, *Huntaz eta Hartaz* —Jose Luisek idatzi duen entsegurik hoberena, Jone— irakurri duelako edo, klaseko lehena dela disimulatu nahi lukeen ume gaizto-aurpegiak. Beldur naiz, ordea, *Jakin*-ekoei ez ote zaien fribolo samarra irudituko eta ahantz ditzadan zehaztasunak.

Etkezaharretak esaten zidan bezala, damnifikatu talde bat zirela ziruditen, negarra baino ez bait zen entzuten, xoxik gabe uzten nautela, eta antzekoak, eta Basterretxearik ere ez, irten-

bide praktikoak eskaintzeko. Esan bezala, aktore asko, eta ez pantailetan ikusten direnetakoak. Zenbaterainokoa ote zen izen famatuen eskasia, fotografoak bion gainera jaurtiki bait zitzaizkigun. Orduantxe ulertu genuen zergatik ibiltzen den Paul Newman gorilaz inguraturik.

Hor azaldu gara, ba, paperetan —Etxezarreta eta Saizarbitoria ere han zirela, alegia— eta basektomizatuentzat laguntza jasotzeko esperantza gutxi; beraz, IHESarekin jasan dugun kaltea handia izan bada ere, infekzioaren arrakastak txanoa erabiltzera behartzen bait gaitu, eta jakina, operazioa errentabilizaterik ez.

Nere zalantzak azaltzekotan egon nintzen, ez ote den komeni, alegia, kultur gauzetarako dugun guztia, han eta hemen talde bakoitzaren eskakizunen arabera banatu orde, guztiontzat diren azpiegituretan inbertitzea, derrigorrez Gugetabarren izan gabe, noski, eta ea zergatik ez genituen definitzen lehentasunak, baina mutil onak jarriko zirela pentsatuz, nere gogoeta ilunetan jarraitu nuen. Han zeudenak indar gutxi Sarasuare n hitzetan, gorbatadunak ikaratzeko —eta han ez zegoen askorik—, konponduko direla, alegia, beren kultur kezkek, nolabait esateko, bakoitzak bere bide zuzen eta aproposetik aurrera ateratzen.

Gipuzkoako partean behintzat, Bizkaian bestela izan bait liteke gauza. Kontu handia izan behar dugu gipuzkoarrok etnozentrismoan, hau da, gainerantzeko kulturak geurearen ikuspegitik ulertzeko joera eta arrazakeria bilakatu daitekeen erru itxusi horretan ez erortzeko/jausteko/amiltzeko. Egunkariak bizkaiko euskaltzale/euskerologo zenbaiten haserrearen berri dakarte. Euskara batua ez omen da bizkaieraren aberastasunaz hornitu, gipuzkera soilaren emaitza derrigorrez pobrea dela, alegia.

Polemikak beti dira interesgarriak. Polemika honi esker, adibidez, jakin ahal izan dugu bereizten, okela eta haragia, hatz eta behatz, anai eta neba, bi hauek nahastuz nebarrebak esan orde, anai-arrebak esaten genuelako —ez dugu aurrerantzean gehiago egingo— matxistak garela esan badigute ere, eta ez da egia zeren, nahiz eta eskuaren bukaerako zatiak eta

oinarenak bereizi ez, eskukoak bait dira sudur-zuloetan sartzten ditugunak.

Gainera, bizkaieraren nagusitasunen zabaltze-lan hori ez da, fraileak esaten zidan bezala, urtean behin azterketen bezperan bakarrik egin behar, urtean zehar baizik, eta zenbait bizkaitarrek, nik, Austriako printzesa baten antzera aurpegia biribila eta begi urdinak zituen neska hartaz pentsatzen pasatzen nuen bezala, beraiek grekoa deklinatzen igarotzen dute, eta ez da gure errua Ibon Sarasolaren ama azpeitiarra bada.

Betidanik onartu izan dugu giputzok, Bizkaiak, zenbait arlotan, gehienetan ez esateko, duen nagusitasuna. Bilbo da dudarik gabe benetako abertzaleon bihotzetan Euskadiko hiriburua, eta Athletic gure futbol-talde nazionala, eta harro asko paseatu ditugu geure buru bizkainoak munduan zehar.

Beroiek, berriz, naturaltasunez erabili izan dute gipuzkera bateratua idazteko, bizkaieraren bazterketa salatzeke izan denean ere. Atxaga handiak —*Deia*-ko kazetariak esan nahi dut— zentzuzko gauzak esan ditu gai honetaz, gizon zentzuduna bait da. Euskalki batean oinarriturik eraiki beharra zegoen euskara batu hori. Euskalki hori, berriz, gipuzkera suertatu da, eta ez da harritzekoa, zehatz-mehatz aipatzen dituen arrazoiak medio.

Ez ditut hemen errepikatuko. Gogoratu besterik ez — egunkari atzeraturen batek horrela zioen— Euskalerrri osoan federaturik dauden mendizale guztien erdiak Gipuzkorrak direla —ertzainik berriz apenas— eta horrek badu zer esan nahirik, telebistaren audientzia eta kalitatearen artean baino zerikusi handiago bait du mendizaletasunak abertzaletasunarekin.

Nortzuk joaten gara mendira? Ba, hori, papera izenpetu zutenek gogoan izan behar dute nola azpiegitura batzuetarako dirurik ez zegoenean Gipuzkoako plazara etortzen ziren, Diputaziora alegia, beren bilerak egitera, gero antxintxika Urola tabernara bazkaltzera joateko. Etxera bezala etortzen ziren honantz, eta baziren norbait, han berriz —zelan zagoz txarto— noizbehinka taberna batean biltzen zirenean, errefuxiatu poloniarrek ziruditen, federik ez galtzeko elkartuak.

Aresti Donostiara etortzen zenean Parisienen “Calisay” eta Café Madriden “Benedictine” edaten zuen garaian, autografoak eskatzen zizkioten kamare roek. Bilbon, berriz, Bilboko erdal herrian zioen berak —bertako etxe galegoek presidente izendatu nahi izan zuten garaiaz ari naiz— lan-lekuz sarritan aldatzen zuen kontadore eta boxealari ohia baino ez zen gizagajoa.

Gauza da Gernikarrak Bilbon trenetik jaitsi bezain laster Retolazara abiatzen zirela bakailaoa jatera —alde ederra Bilboko bakailaoa— Gran Vian gelditzeko astirik hartu gabe, eta horregatik Toledo kafetegian ez zenuen euskaraz berbarik entzuten. Hemen, berriz, Parisienen, kubatak “Negrita” hamar urtekoagaz hatxe aspiratuz eskatzen genituen eta errespetua ziguten guri. Euskalkiren bat behar nagusi, eta geurea suertatu.

Ez gara, ordea, inuzenteak. Begi bistakoa da, arlo guztietan bezala, interesak eragiten duela gaur egun hizkuntzalarien arteko borroka, gainerantzekook, besterik gabe, hangoa edo hemengoa, nonbaiteko finkatzearen alde bait gaude. Jarraituko gatzazkio gaiari, zoritxarrez, ez bait da bihar goizean ahituko.

Amatiñok ETBri buruzko eztabaida irekitzera doala. Bapo. B o rondate onaren adierazpen gisa, guk denok dakigun programa hori ken erazi arte, ez gara ihardun horretan sartuko, irakatsi digute terrorismoa nola tratatu eta. □

ARTEA

JESUS GIL

1991 urtea oparoa izan da Arte-munduarekin lotutako ekitaldiei dagokienean. Horren froga gisa, hortxe dugu Ikerketa Ikonografikoetarako Institutuak, “Ephialte” izenekoak, joan